

De sociale waarde van sport. Alternatieven voor kansengroepen op lokaal vlak

➤ MARC THEEBOOM

Het geloof in een bredere sociale rol van sport heeft ervoor gezorgd dat lokale beleidsmakers sport meer gaan beschouwen vanuit een algemeen welzijns perspectief. Alternatieve organisatievormen in de sport, zoals buurtsportprogramma's, kunnen veel meer dan de traditionele georganiseerde sportsector nieuwe mogelijkheden bieden om kansengroepen in de samenleving te bereiken.

INLEIDING

Aan sportbeoefening worden sinds lang verschillende sociale betekenissen en functies toegekend (Hoyng et al., 1998). Deze situeren zich ofwel op het individuele of op het sociaal-maatschappelijke vlak en zijn gerelateerd aan bijvoorbeeld gezondheidsbevordering, democratisering, identificatie en economische of politieke meerwaarde. De laatste jaren is men meer en meer overtuigd van het feit dat sport een bijdrage levert tot de ontwikkeling van het sociale kapitaal van een individu, waardoor deze beter functioneert als burger in de maatschappij. Onderzoek toont immers aan dat sportbeoefening negatief samenhangt met anti-sociaal gedrag zoals etnocentrisme, individualisme, politiek wantrouwen, traditionalisme en een gevoel van onveiligheid (Scheerder et al., 2006). Andere studies tonen dan weer aan dat wie aan sport doet meer vertrouwen stelt in anderen in vergelijking met een controlegroep niet-actieve mensen (Breedveld & van der Meulen, 2002), en dat sportbeoefening meer bijdraagt tot het sociale engagement dan andere vrijetijdsactiviteiten (Uslaner, 1999).

Vooraf sportbeoefening in georganiseerd verband speelt hierin een belangrijke rol. Zo zou het lidmaatschap van een sportvereniging de groepscohesie bevorderen (Elchardus et al.,

2001) en volgens Putnam (2000) kunnen sportclubs zelfs bijdragen tot de (re)constructie van gemeenschapsvorming in de huidige, fel geïndividualiseerde maatschappij. Dit verhoogd vertrouwen in de brede sociale rol die sport kan spelen, resulteerde op diverse plaatsen in bewustmakingscampagnes die de sociale meerwaarde van sport benadrukten en die de sportactoren stimuleerden om hierin een meer actieve rol te spelen. Zo werd 2004 bijvoorbeeld door de Europese Commissie uitgeroepen tot het 'Europees Jaar van de Opvoeding door Sport'. Tijdens het 'Internationale Jaar van de Sport en Lichamelijke Opvoeding' in 2005 hebben de Verenigde Naties de sportsector wereldwijd gemobiliseerd om mee te werken aan vrede en aan de realisatie van de millenniumdoelstellingen (United Nations, 2005). Aansluitend hierop werden in derdewereldlanden ook een groot aantal 'Sport for Development' projecten opgezet. Deze lokale initiatieven vormen een perfect kader om te werken aan gemeenschapsvorming, opleiding en vorming van jongeren en zelfs aidspreventie (Kruse, 2006).

Het toenemend belang dat wordt gehecht aan een bredere sociale rol van sport heeft bij vele lokale beleidsmakers in gemeenten geresulteerd in een verschuiving van de doelstellingen van sport, van een meer enge invalshoek van gezondheidspromotie naar een breder sociaal welzijnspectief (de Graaff, 1996). In plaats van sport alleen te bekijken als een manier om mensen in beweging te krijgen, wordt het nu meer en meer aanzien als een middel om de situatie van bepaalde kansengroepen in de maatschappij te verbeteren (bijvoorbeeld het stimuleren van de sociale integratie en participatie van kansengroepen, de vermindering van delinquentie en criminaliteit bij maatschappelijk kwetsbare jongeren...)(Collins & Kay, 2003).

SPORT-PLUS

Hoewel het opvoedkundige potentieel van sport reeds lang wordt erkend, bijvoorbeeld in de context van lichamelijke opvoeding of van de georganiseerde jeugdsport, is het gebruik van sport als middel om aan persoons- en sociale ontwikkeling te werken bij kansengroepen van eerder recente datum. Hierbinnen kunnen twee benaderingen worden onderscheiden: 'sport-plus' en 'plus-sport'. In de eerste benadering (sport-plus) ligt de nadruk niet alleen op de beleving en waarde van sport op zich, maar daarnaast ook op de instrumentele rol ervan, dit betekent het inzetten van sport als middel om bepaalde doelstellingen te realiseren. Plus-sport start dan weer vanuit een sociaal, educatief en gezondheidsgerelateerd perspectief en bekijkt sport als een breder en meer complex geheel van processen. De focus van dit artikel ligt vooral op sport-plus.

Vandaag kunnen we her en der verschillende voorbeelden van sport-plusinitiatieven terugvinden, vaak gericht op maatschappelijk kwetsbare jongeren. Dit wordt voornamelijk ingegeven door het feit dat lokale mandatarissen zich zorgen maken over de stijgende overlast die sommige groepen jongeren veroorzaken in bepaalde achterstandswijken. Sportprogramma's voor deze doelgroep zouden moeten zorgen voor de preventie van dat ongewenste gedrag. Men veronderstelt immers dat sport kan bijdragen tot een verbeterd zelfbeeld en versterkte

levensvaardigheden, en aanleiding geeft tot een meer uitgebreid sociaal kapitaal. Ook het sociale en individuele verantwoordelijkheidsbesef zou positief worden beïnvloed door sport. De onderliggende veronderstelling is dat sportieve uitkomsten, zoals verhoogde sportvaardigheden, zouden kunnen leiden tot intermediaire veranderingen op het persoonlijke vlak, zoals bijvoorbeeld pro-sociale ontwikkeling, die op hun beurt weer aanleiding geven tot bredere sociaal-maatschappelijke verschuivingen (bijvoorbeeld een verhoogde sociale cohesie).

Initiatieven voor maatschappelijk kwetsbare jongeren worden vaak gekenmerkt door een grote mate van toegankelijkheid, het gebruik van uitdagende of trendy sportactiviteiten die nauw aansluiten bij de leefwereld van de jongeren, alternatieve organisatievormen, en de betrokkenheid van verschillende sociale partners of instanties. Alhoewel aan georganiseerde sportbeoefening heel wat positieve effecten worden toegekend, hebben sportclubs nooit een significante rol gespeeld in het ontwikkelen van een aanbod voor maatschappelijk kwetsbare jongeren. Dit heeft ertoe geleid dat andere organisaties die lokaal actief zijn, zoals bijvoorbeeld het jeugdwerk, preventie- of integratiediensten, onderwijs, sociale zaken... een aanbod van specifieke sportactiviteiten zijn gaan ontwikkelen. Deze verschuiving in het lokale sportbeleid in de richting van een meer algemeen welzijns perspectief kan worden geïllustreerd aan de hand van de ontwikkeling van buurtsportprogramma's in verschillende grote steden in Vlaanderen.

BUURTSPOORT IN VLAANDEREN

Mede dankzij het intensieve Sport voor Allen-beleid van de Vlaamse overheid van de afgelopen vijftig jaar is de Vlaamse bevolking meer sportactief dan ooit tevoren (De Knop, 2000). Studies tonen echter aan dat er duidelijke verschillen zijn in het sportparticipatieniveau van bepaalde specifieke groepen (e.g. Scheerder, 2004). Zo zijn senioren en mensen met een handicap of van een andere culturele origine gevoelig minder sportactief dan andere groepen. Een aantal drempels, gerelateerd aan persoonlijke attitudes en kennis van sport en lichaamsbeweging, maar ook aan verschillen in vrije tijd, financiële middelen of mobiliteit, kunnen deze lagere sportparticipatie verklaren. We kunnen daarbij twee categorieën van groepen onderscheiden die niet of slechts in beperkte mate aan sport doen: a) de 'sportinactieven' of 'sportkansarmen', die worden gekenmerkt door een problematische graad van sportparticipatie en b) groepen die worden geconfronteerd met een problematische leefsituatie (mensen in armoede, etnische minderheden, probleemjongeren, drugsverslaafden...).

Vlaanderen heeft de laatste jaren verschillende initiatieven opgezet om deze groepen aan het sporten te krijgen. Voor de eerste categorie ligt het accent daarbij voornamelijk op het verhogen van de interesse voor sport (bijvoorbeeld door het verbeteren van de kwaliteit van het aanbod, door het meer vraaggericht werken, door een verhoogde toegankelijkheid of een betere communicatie). Alhoewel deze strategieën ook worden gebruikt om de groepen uit de tweede categorie te bereiken, legt men hier meer de focus op de instrumentele functie

van sport. Deze bekijkt sport als een middel om de persoonlijke en sociale ontwikkeling van kansengroepen te versterken.

In Vlaanderen werden de alternatieve sportorganisatievormen voor kansengroepen, die vooral ontstonden in grote steden, bekend onder de naam 'buurtsport'. Deze term verwijst in essentie naar het gebruik van specifieke methodes die verschillen van het meer klassieke sportaanbod. Resultaten van een onderzoek waarin de actuele situatie van buurtsport in Vlaanderen in kaart werd gebracht, duiden op de aanwezigheid van een grote diversiteit aan organisatievormen en aanpakken in buurtsport (Theeboom & De Maesschalck, 2006). Deze variatie hangt grotendeels af van wie de organisatie van buurtsport coördineert, maar ook van de specifieke doelgroep die wordt beoogd. Buurtsport wordt vaak bekeken als een toegankelijke manier van sportstimulering, die specifiek is gericht op groepen die niet of slechts in zeer beperkte mate aansluiting vinden bij het klassieke georganiseerde sportgebeuren. Buurtsportinitiatieven vinden meestal plaats op andere locaties dan de gewone sportaccommodaties: in parken, op pleinen, in oude fabriekshallen...

In de meeste buurtsportinitiatieven werkt men op het lokale vlak samen met andere structuren van binnen of buiten de sportwereld. De keuze van de sportactiviteiten, het organisatieniveau en het type van begeleiding verschillen afhankelijk van de doelgroep en een aantal specifieke buurtkarakteristieken.

De Vlaamse overheid erkent sinds een aantal jaren de belangrijke rol die buurtsport speelt in het lokale sportbeleid. Een extra impuls werd gegeven met het nieuwe decreet op het lokale Sport voor Allen-beleid, dat vanaf 2008 van toepassing is. Dit decreet stelt dat een vijfde van de middelen van Vlaanderen voor lokaal sportbeleid door de gemeente moet worden geïnvesteerd in vormen van 'andersgeorganiseerd' sporten, zoals bijvoorbeeld buurtsport.

Naast schoolsport is buurtsport een van de meest frequent aangeboden vormen van andersgeorganiseerd sporten in Vlaamse steden en gemeenten. Deze vorm van sportaanbod is vergelijkbaar met wat wordt beschreven in buitenlandse literatuur als de karakteristieken van 'community sport development': een flexibel, aanpasbaar, informeel, interactief en mensgericht aanbod, bedoeld om de participatiedrempels van het klassieke sportaanbod te helpen verlagen (Hylton & Totten, 2008).

Het innovatieve van buurtsport in Vlaanderen situeert zich in de wijze waarop dit aanbod is ingebed in de reguliere structuren van gemeentelijke sportdiensten en/of jeugdendiensten en in het streven naar een formele samenwerking met verschillende lokale partners. Het 'Buurt Onderwijs Sport' (BOS)-aanbod in Nederland en de 'Community Sport Networks' in het Verenigd Koninkrijk zijn voorbeelden uit het buitenland die vergelijkbaar zijn met het concept van buurtsport.

TOT SLOT...

De verwachtingen rond het gebruik van sport vanuit een breder sociaal perspectief, ook bij lokale beleidsmakers, zijn de afgelopen jaren fel gestegen. Ondanks het stijgende geloof in het potentieel van sport-plus als middel om kwetsbare groepen te versterken, wordt de meerwaarde van sport meestal enkel in vage en algemene termen omschreven. Bepalen of deze eerder vaag geformuleerde doelstellingen kunnen worden gerealiseerd, is dan ook ontzettend moeilijk. Coalter (2007) refereert in deze context naar "... *ill-defined interventions with hard-to-follow outcomes...*" (p.31). Daarnaast groeit ook het besef dat het meten van de effecten van sport-plusinterventies bijzonder moeilijk is (Patriksson, 1995). Specifieke, vaak in tijd en middelen beperkte programma's worden soms verondersteld om een oplossing te bieden voor complexe en brede sociale problemen (Weiss, 1993). Sport is echter een intermediair interventiemiddel, wat het nog complexer maakt om de impact te meten of te bepalen. Er is dan ook een sterke nood aan een helder conceptueel kader rond de onderliggende intermediaire mechanismen van voorbeelden van goede sport-plusinitiatieven.

Het wordt ook duidelijk dat de georganiseerde sportsector, met zijn vaak geroemde positieve meerwaarde, slechts een eerder beperkte rol speelt in een sport-plusbeleid dat gericht is op kwetsbare groepen in onze samenleving. Sommige onderzoekers stellen dat sportclubs een bron zijn van het ontstaan of op zijn minst het versterken van mechanismen van inclusie en exclusie. Bovendien zouden processen van 'bonding' en 'bridging' zich niet automatisch voltrekken in de structuren van de traditioneel georganiseerde sportverenigingen (Bailey, 2007; Elling, 2002). Het kan dan ook worden verwacht dat diensten die ver weg liggen van de core business van clubs, zoals bijvoorbeeld het aantrekken van en werken met kwetsbare jongeren, meestal geen prioriteit krijgen en ook niet op een optimale manier worden aangeboden. Deze stelling wordt bevestigd door Coalter (2007), die stelt dat pogingen om de georganiseerde sport te gebruiken om bredere beleidsdoelstellingen te realiseren, het essentiële, meestal niet-altruïstische doel, de kwaliteit en stabiliteit van clubs kunnen ondermijnen.

De onduidelijke positie van de georganiseerde sport ten overstaan van het opnemen van een engagement in een inclusief sportbeleid heeft de weg verder geëffend voor andere organisatievormen in sport, zoals bijvoorbeeld buurtsport. Deze trend zal zich wellicht de komende jaren verder doorzetten op het lokale sportniveau.

BIOGRAFIE

Marc Theeboom is professor aan de Vrije Universiteit Brussel, Vakgroep Sportbeleid en -management

REFERENTIES

- BAILEY, R. (2007). *Youth Sport and Social Inclusion*. In N. Holt (ed.), *Positive Youth Development through Sport*. London: Routledge.
- BREEDVELD, K., & VAN DER MEULEN, R. (2003). *Vertrouwen in de Sport. Een Empirische Analyse van de Relatie tussen Sportdeelname en Sociaal Kapitaal*. *Vrijetijdstudies* 20(2), 37-49.

- COALTER, F. (2007). *A wider social role for sport. Who's keeping the score?* London: Routledge.
- COLLINS, M. & KAY, T. (2003). *Sport and Social Exclusion*. London: Routledge.
- DANISH, S.J., NELLEN, V.C. (1997). *New roles for sport psychologists: Teaching life skills through sport to at-risk youth*. *Quest*, 49, 100-113.
- DE GRAAFF, D. (1996). *Ontwikkelingen in het Gemeentelijk Sportbeleid in de Jaren Negentig: een Verkennde Studie in Drie Gemeenten*. Doctorale dissertatie, Amsterdam: Universiteit.
- DE KNOP, P. (2000). *Veertig jaar sport- en vrijetijdsbeleid in Vlaanderen*. Brussel: VUB Press.
- DE KNOP, P. & WALGRAVE, L. (eds.) (1992). *Sport als integratie. Kansen voor maatschappelijk kwetsbare jongeren*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- ELCHARDUS, M., Huysse, L., & Hooghe, M. (2001). *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen. Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*. Brussel: VUB Press.
- ELLING, A. (2002). *Ze zijn er niet voor gebouwd. In- en Uitsluiting in de Sport naar Sekse en Etniciteit*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- HARTMANN, D. & DEPRO, B. (2006). *Rethinking sports-based community crime prevention: A preliminary analysis of the relationship between Midnight Basketball and urban crime rates*. *Journal of Sport and Social Issues*, 30(2), 180-196.
- HELLISON, D. (1995). *Teaching responsibility through physical activity*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- HOYNG, J., DE KNOP, P., & THEEBOOM, M. (1998). *Functies en betekenissen van sport*. *Vrijetijdstudies*, 16(3), 33-55.
- HYLTON, K., & TOTTEN, M. (2008). *Community Sports Development*. In K. Hylton and P. Bramham (eds.). *Sports Development, Policy, Process and Practice*. London: Routledge.
- KELLER, H., LAMPROCHT, M., & STAMM, H. (1998). *Social cohesion through sport*. Strasbourg: Committee for the Development of Sport, Council of Europe.
- KRUSE, S.E. (2006). *Review of kicking Aids out: Is sport an effective tool in the fight against HIV/Aids?* Draft report to NORAD. Unpublished report.
- PATRIKSSON, M. (1995). Scientific Review Part 2. In Council of Europe Press. *The Significance of sport for society - Health, Socialisation, Economy: A Scientific Review*. 8th Conference of European Ministers responsible for Sport. Strasbourg: Author.
- PAWSON, R. (2006). *Evidence-based policy: A realist perspective*. London: Sage.
- PUTNAM, R. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- SCHEERDER, J. (2004). *Spelen op het middenveld. Vrijetijdssport als ontspanning, ontplooiing en ontmoeting*. Tiel: Lannoo.
- SCHEERDER, J., THEEBOOM, M., VAN DEN BERGH, K. & DE KNOP, P. (2006). *Sport en Sociale Cohesie: Een Overzicht van Onderzoeksmateriaal in Vlaanderen*. In P. De Knop, J. Scheerder & H. Ponnet (eds.). *Sportbeleid in Vlaanderen - Volume 2: Studies*. Brussel: Publicatiefonds Vlaamse Trainersschool.
- THEEBOOM, M., & De Knop, P. (1992). *Inventarisatie binnen het jeugdwerk in Vlaanderen*. In P. De Knop & L. Walgrave (eds.). *Sport als integratie. Kansen voor maatschappelijk kwetsbare jongeren* (pp. 119-130). Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- THEEBOOM, M., & De Maesschalck, P. (2006). *Sporten om de hoek: een brede kijk op buurtsport in Vlaanderen*. Sint-Niklaas: ISB.
- UNITED NATIONS (2005). *Sport for Development and Peace: Towards Achieving the Millennium Development Goals*. New York: United Nations.
- USLANER, E. (1999). *Vrijwilligerswerk en sociaal kapitaal*. In P. Dekker (ed.). *Vrijwilligerswerk vergeleken*, (pp.181-206), Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- WEISS, C.H. (1993). *Where Politics and Evaluation Research Meet*. *Evaluation Practice*, 14(1), 93-106.